UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Nimistöntutkimus

Ainiala, Terhi; Sjöblom, Paula

Luodonpää-Manni, Milla; Hamunen, Markus; Konstenius, Reetta; Miestamo, Matti; Nikanne, Urpo ...

2020

http://hdl.handle.net/10138/324416

Ainiala, T & Sjöblom, P 2020, Nimistöntutkimus. julkaisussa M Luodonpää-Manni, M Hamunen, R Konstenius, M Miestamo, U Nikanne & K Sinnemäki (toim), Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Sivut 800-830. https://doi.org/10.21435/skst.1457

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

Luku 19 Nimistöntutkimus

Paula Sjöblom
https://orcid.org/0000-0002-7392-2300

Terhi Ainiala
https://orcid.org/0000-0003-4998-9983

Mikä?

Nimistöntutkimus eli onomastiikka tarkastelee erisnimiä monista eri näkökulmista. Nimiä voidaan tutkia osana kielijärjestelmää mutta myös omana systeeminään, joka toimii vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Tästä syystä nimistöntutkimus kaipaa usein myös joltain muulta tieteenalalta, esimerkiksi historiasta, maantieteestä tai sosiaalipsykologiasta, saatavaa taustatietoa. Nimistöntutkimuksessa voidaan hyödyntää monia eri kielitieteen tutkimusmenetelmiä sen mukaan, minkä nimikategorian nimiä tutkitaan, mitä niistä halutaan selvittää ja millaiseen teoreettiseen taustaan tukeudutaan.

Katso myös:

Johdannon luku 1. Tutkimuksen käytäntö

Johdannon luku 4. Kielitieteen etiikka – hyvä tutkimus murroksessa

Luku 1 Kielitaju kielentutkijan työkaluna

Luku 2 Kysely

Luku 3 Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa

Luku 5 Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä

Luku 6 Diskurssianalyysi

Luku 7 Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus

Luku 20 Tekstintutkimus

Luku 21 Sosiolingvistiikka

Luku 24 Psyko- ja neurolingvistiikka

1. Johdanto

Nimistöntutkimuksen eli onomastiikan tarkastelun kohteena ovat erisnimet eli proprit. Onomastiikka on siis eri asia kuin onomasiologia, joka tarkoittaa tietyn käsitteen tai käsitepiirin nimitysten tutkimusta (Tieteen termipankki s.v. onomasiologia). Onomasiologisen tutkimuksen kohteena ovat tavallisesti kielen yleisnimet eli appellatiivit, esimerkiksi eri maantieteellisiä käsitteitä tarkoittavien nimitysten kehittyminen (Laine 2007). Onomastiikkaakin voi toki harjoittaa onomasiologisesta näkökulmasta: on muun muassa tutkittu, millaisia nimimalleja 1800-luvulla syntyneelle kaupalliselle yritystoiminnalle kehittyi (Sjöblom 2006, 92).

Pohjimmiltaan onomastiikka on lingvististä tutkimusta, mutta tutkimuskohde ja tutkimuskysymykset vaativat usein moni- tai poikkitieteellistä lähestymistä. Onomastiikan juuret työntyvätkin tieteidenväliseen maastoon, sillä alun perin nimiä ryhdyttiin tarkemmin tutkimaan menneisyyden tutkimuksen arkeologian apuna. Vanhat paikannimet näet paljastavat yhtä ja toista ajoista, joista ei ole olemassa kirjallisia dokumentteja.

Nimistöntutkimus on vanhastaan jaoteltu henkilönnimitutkimukseen eli antroponomastiikkaan ja paikannimitutkimukseen eli

toponomastiikkaan. Viime vuosituhannen loppupuolelta tähän asti jaotteluun on ollut tapana lisätä kolmanneksi muiden nimien tutkimus, johon sisältyy hyvin erilaisia tutkimuskohteita eläinten nimistä yritysten nimiin tai kaunokirjallisuudessa esiintyvistä nimistä laivojen nimiin. Tällainen jaottelu perustuu nimikategorioihin, eli tällöin tutkimusta määrittää pääasiassa se, minkä lajin tarkoitteeseen nimi viittaa, eikä esimerkiksi tutkittavien nimien käyttökonteksti.

Tässä teoksessa onomastiikan metodeja ei esitellä nimikategorioittain, sillä yhteen ja samaan nimikategoriaan kuuluvia propreja on mahdollista tutkia monista eri näkökulmista ja monin eri menetelmin. Tarkoituksenamme on kuvata eri analyysitapoja, joista voi valita omaan tutkimuskohteeseensa ja tutkimusongelmaansa parhaiten soveltuvan metodin tai metodien yhdistelmän.

Luku 2 on yleiskatsaus proprien asemaan kielessä sekä nimistöntutkimuksen taustateorioihin. Luvussa 3 esittelemme eri luvuissa yleisimmät onomastiikassa käytössä olevat analyysimallit, ja luvun 4 yhteenvedossa kokoamme päälinjat ja luomme silmäyksen onomastiikan tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Mihin?

Onomastiikan tutkimuskohteena ovat kielen sanat, joilla viitataan vain yhteen tarkoitteeseen. Nimen perustehtävänä on identifioida entiteetti muista samankaltaisista. Nimien tarkoitteita voivat olla todelliset tai kuvitteelliset henkilöt, paikat, eläimet, ihmisen rakentamat tai tuottamat esineet ja asiat. Nimistöntutkimuksen avulla voidaan saada tietoa niin asutushistoriasta, identiteettien rakentumisesta, ihmisen ajattelusta, arvostuksista ja sosiaalisista suhteista kuin myös kielisysteemistä.

2. Tutkimuksen lähtökohtia

Sanaluokkana erisnimet kuuluvat suomen kielessä substantiiveihin. Ne taipuvat luvussa ja sijassa kuten yleisnimetkin ja voivat toimia substantiivilausekkeissa edussanoina. Proprien ja appellatiivien välinen raja on sumea, mutta olennainen ero näiden kahden substantiiviryhmän kesken on se, että appellatiivit ilmaisevat luokan, johon samankaltaiset entiteetit kuuluvat (esim. *kaupunki*), mutta proprit nostavat esiin eli identifioivat ja erottavat yksilön muiden samaan luokkaan kuuluvien entiteettien joukosta (esim. *Porvoo*) (ISK § 553).

Normitetussa kirjakielessä proprit kirjoitetaan isolla alkukirjaimella, mutta kirjoitetuista teksteistä nimiaineistoa keräävän pitää muistaa, että alkukirjain osoittaa vain kirjoittajan tulkinnan eikä rajaa sanan kuulumista propreihin tai appellatiiveihin. Proprin tunnistamiseen tarvitaan siis muita kriteerejä kuin sanan alkukirjaimen koko.

Erisnimellä on aina jokin muoto, äänneasu, joka viittaa johonkin kielenulkoiseen entiteettiin, joko todelliseen tai kuvitteelliseen. Tätä entiteettiä kutsutaan nimen *referentiksi*. Erisnimen tunnistamisen ensimmäinen kriteeri on, että nimi viittaa vain yhteen referenttiin; nimi on siis monoreferentiaalinen eli yksiviitteinen sana.

Käytännössä asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Useimmat tuntemamme henkilönnimet viittaavat moniin eri henkilöihin. Etu- ja sukunimen yhdistelmäkään ei ollenkaan aina ole ainutlaatuinen. Saman voi todeta monista paikannimistä: esimerkiksi *Mustalammet* ja *Saarijärvet* toistuvat kartalla tiheään tässä tuhansien järvien maassa (ks. Nimisampo). Entä sitten sellaiset nimet kuin *Adidas* tai *Ikea*? Eivätkö ne olekaan nimiä, kun *Adidas* näkyy kaupan hyllyllä monen tuotteen kyljessä tai kun *Ikea* lukee rakennuksen seinässä niin Raisiossa kuin Tukholmassakin?

Kaikki edellä mainitut ovat kuitenkin propreja. Ratkaisu ongelmaan on konteksti eli esiintymisympäristö. Erisnimi on kontekstissaan yksiviitteinen. Vuorovaikutuksen osapuolilla on yleensä yhteinen käsitys siitä, kehen tai mihin nimellä viitataan. Tämä käsitys voi perustua lauseyhteyteen (esim. *Pääsikö **teidän Jenni** yliopistoon?*) tai asiayhteyteen (esim. *Naapurini tytär sai opiskelupaikan yliopistosta. **Jenni** oli sinnikäs; vasta*

kolmas kerta tuotti tuloksen). Kaupalliset tuotteiden ja yritysten nimet taas ovat nimiä, kun ne viittaavat yhteen ainutlaatuiseen, muista tuotteista tai yrityksistä eroavaan ideaan – konkreettiset esineet tai rakennukset ovat vain tämän idean toisintoja.

Toisaalta kontekstin pohjalta sanan voi tulkita nimeksi, vaikka sitä yleensä pidettäisiin luokittelevana appellatiivina. Jotta kuulija ymmärtäisi oikein lauseen *Nähdään kirkolla*, täytyy hänen tunnistaa sana *kirkko* yhteen tiettyyn kirkkoon viittaavaksi. Vaikka sellaiset sanat kuin *kirkko*, *risteys*, *amis* tai *äiti* ovat joissain konteksteissa tulkittavissa yksiviitteisiksi propreiksi, ei niitä onomastiikassakaan yleensä pidetä niminä.

Sana on mahdollista tulkita kontekstissaan yksiviitteiseksi ja siten propriksi vaikkapa taivutuksensa vuoksi. Lihavoitu *yliopisto*-sana seuraavassa esimerkissä viittaa yksiselitteisesti yhteen tiettyyn yliopistoon, tässä kontekstissa Turun yliopistoon:

"*Turun maakuntamuseon lisäksi Ristimäen aineistoa käydään läpi* ***yliopistolla*** *sekä muissa Suomen yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa.*" (Turun Sanomat 9.10.2017).

Yksi erisnimen tunnistamisen kriteeri on sen muoto. Monet proprit ovat äänneasultaan läpinäkymättömiä, opaakkeja, mikä tarkoittaa, ettei ilmaus sisällä kielenpuhujille tuttuja kielen sanoja. Tällaisia ovat esimerkiksi useimmat etunimet (*Maija*, *Eero*), lukuisat vanhat paikannimet (*Naantali*, *Päijänne*, *Viro*) ja monet yritysten tai tuotteiden nimet (*Linux*, *Abloy*). On varsin todennäköistä, että tekstissä esiintyvä muodoltaan tuntematon ilmaus on erisnimi, ellei se ole esimerkiksi uusi lainasana. Toisaalta myös monet läpinäkyvät eli transparentit ilmaukset voidaan tunnistaa nimiksi, koska niillä tuskin on kielessä täsmälleen samanlaista appellatiivista homonyymia (esim. *Rautavaara*, *Housulampi*) tai ne poikkeavat appellatiiveista prosodisesti, morfologisesti tai syntaktisesti (*Mustasaari* : *Mustasaaressa*; *Varpu* : *Varpun*). (Kiviniemi 1975.)

Filosofit ovat olleet kiinnostuneita nimistä ja nimien olemuksesta jo antiikin ajoista lähtien. Muun muassa kysymystä proprin ja

appellatiivin välisestä rajasta on kielifilosofiassa pohdittu yhä uudelleen ilman lopullista ratkaisua (esim. Frege 1892; Mill 1906; Jespersen 1958 [1924]; Gardiner 1940; Russell 1956; Kripke 1972). Varsinainen onomastiikka syntyi kuitenkin 1800-luvulla lähinnä arkeologian, historian ja kielihistorian tarpeisiin, minkä vuoksi tutkimus kohdistui ensin lähes yksinomaan paikannimiin. Nimistä ei oltu kiinnostuneita niinkään kielen sanoina vaan muistomerkkeinä menneiden aikojen ihmisistä, heidän tavoistaan ja kielestään. Ensimmäinen suomalainen nimistöntutkimuksen väitöskirja käsitteli henkilönnimiä: A. V. Forsmanin (1891) tutkimuskohteena olivat muinaissuomalaiset henkilönnimet. Etymologisen henkilön- ja paikannimitutkimuksen avulla onkin pystytty selvittämään merkittävällä tavalla menneisyyteen liittyviä kysymyksiä.

Suomalaisen etymologisen paikannimitutkimuksen uranuurtaja oli Helsingin yliopiston nimistöntutkimuksen dosentti ja Suomen nimiarkiston johtaja Viljo Nissilä (1903–1986). Hän keräsi ja tutki kymmeniätuhansia nimiä eri maantieteellisiltä alueilta Karjalan kannakselta Satakuntaan 1930-luvulta alkaen (ks. esim. Nissilä 1939; 1962; 1975). Nissilän ansiosta suomalainen onomastiikka saavutti nopeasti kansainvälisen tason. (Virtaranta 1973.)

Lingvistisenä tutkimusalana onomastiikka on 1900-luvulta asti saanut vaikutteita kulloinkin vallalla olleista kieliteoreettisista näkemyksistä. Kielen rakenteen abstrahoiminen toisistaan erillisiksi tasoiksi ja semantiikan ja pragmatiikan irrottaminen rakenteen tarkastelusta johti onomastiikassa siihen, että nimistöä – jota oli semanttisesti hankala verrata muuhun sanastoon – keskityttiin tutkimaan omana itsenäisenä systeeminään ja omista typologisista lähtökohdistaan. Tästä näkökulmasta nimiä on tietenkin edelleen mahdollista ja tarpeellista tutkia.

1900-luvun jälkipuolen sosiolingvistiset, systeemis-funktionaaliset, psykolingvistiset ja kognitiiviset kieliteoriat ovat havaittavissa, vaikka eivät läheskään aina eksplikoituina, 1960-luvun jälkeisessä onomastiikassa. Yhä enenevässä määrin nimiä tarkastellaan osana koko kielisysteemiä, tutkitaan nimeämistä ja nimien käyttöä niin sosiaalisena kuin myös kognitiivisena ilmiönä ja pohditaan nimien asemaa osana viestintää ja vuorovaikutusta. Onomastiikan alalta on 1970-luvulta lähtien

valmistunut kiihtyvään tahtiin väitöskirjoja, joiden tutkimuskohteet ja -näkökulmat ovat haaroneet moniin eri suuntiin.

Nimet ovat siis osa kieltä, mutta ne ovat myös kieltenvälisiä, koska niitä käytetään usein sellaisenaan kielestä riippumatta: nimet lainautuvat kielestä toiseen helposti. Nimien semanttinen erityisluonne aiheuttaa sen, että niiden tutkimuksessa on syytä ottaa huomioon myös kieltä laajempi konteksti. Nimet ovat yhteiskunnan toiminnan ja ihmisten itsensä kannalta erittäin tärkeitä kielen sanoja. Tutkimuskohteensa ja -näkökulmansa mukaan tutkijan on välttämätöntä perehtyä esimerkiksi tutkimansa alueen maantieteeseen, tutkimiaan nimiä koskevaan lainsäädäntöön, talouselämän realiteetteihin, sosiaalisiin näkökulmiin tai identiteettikysymyksiin.

3. Nimistöaineistot ja niiden analyysi

Tässä luvussa esitellään kymmenen erilaista nimistöntutkimuksen analyysimallia. Esiin nousevat typologinen analyysi, kognitiivinen merkitysanalyysi, leksikaalis-etymologinen analyysi, kontaktionomastiikka, sosiolingvistinen variaationanalyysi, nimet vuorovaikutuksessa, kansanonomastiikka, tekstianalyyttinen ja diskurssianalyyttinen metodi, nimimaisematutkimus ja multimodaalinen analyysi sekä suuret korpukset ja niiden määrällinen analyysi. On syytä muistaa, että nimistöä voi käytännössä tutkia monilla niillä metodeilla, joita tässä teoksessa esitellään. Nimistön tietynlainen erikoisluonne lingvistisenä kohteena on kuitenkin otettava huomioon metodia sovellettaessa, ja tietyt metodit ovat toistaiseksi vakiintuneempia onomastiikassa kuin toiset.

3.1. Typologinen analyysi

Nimiä ja nimistöjä tutkittaessa typologinen analyysi jää vain harvoin syrjään. Vaikka ensisijaisena tutkimuskohteena olisi jokin muu, on tutkijan

kuitenkin ensin otettava selvää nimien typologiasta eli siitä, millä tavoin ja millä perustein nimet jaetaan eri nimenosiin. Tässä luvussa esitellään keskeisimmät nimistön rakenneanalyysit: syntaktis-semanttinen, funktionaalis-semanttinen ja henkilönnimien rakenneanalyysi.

Syntaktis-semanttinen rakenneanalyysi. Syntaktis-semanttinen rakenneanalyysi on perinnäisten paikannimien rakenteen ja semantiikan ymmärtämiseksi luotu malli (Kiviniemi 1975; Zilliacus 1966). Metodin kehittämisen taustalla vaikutti transformatiivis-generatiivinen kielioppi (ks. Kiviniemi 1987). Mallissa pyritään nimenantajan näkökulmasta selvittämään, mitkä asiaperusteet ovat löydettävissä nimeämisen taustalta. Nimet jaetaan ensin syntaktisiin rakenneosiin eli nimenosiin. Ne taas ovat löydettävissä nimien ns. syvärakenteiden avulla, jotka ovat nimien pintarakenteiden taustalla olevia lauseparafraaseja. Esimerkiksi lammen nimen *Mustalampi* lauseparafraasi voi olla 'lampi, jonka vesi on mustaa'. Näin lauseparafraasi paljastaa nimen kaksi syntaktista rakenneosaa (*musta* + *lampi*) ja niiden syntaktisen suhteen.

Syntaktinen nimenosa ilmaisee yhden tarkoitetta luonnehtivan seikan eli yhden paikalle ominaisen piirteen. Näitä nimenosia voi olla kolmenlaisia. Ensiksikin nimenosa voi olla paikan lajia ilmaiseva (*Musta/**lampi***). Kaksiosaisen yhdysnimen jälkiosa eli nimen perusosa on yleensä juuri esimerkin kaltainen paikkaa luonnehtiva appellatiivi. Toiseksi nimenosan funktio voi olla erityispiirrettä ilmaiseva (***Musta***/*lampi*), jolloin nimi ilmaisee jotakin nimen tarkoittamasta paikasta. Useimmiten erityispiirrettä ilmaisevat nimenosat esiintyvät nimissä määriteosina eli ovat yhdysnimen alkuosina. Kolmanneksi nimenosan funktio voi olla nimittävä, ja tällainen funktio voi olla joko määrite- tai perusosalla. Nimittäviä ovat sellaiset propriset eli nimen sisältävät nimenosat, joilla ei ole erityispiirrettä ilmaisevaa funktiota. Nimenosa ei siis ilmaise paikan lajia eikä kuvaile paikkaa jonkin sen erityispiirteen osalta. Tällaisia ovat esimerkiksi lainanimet (*Porvoo* vrt. *Borgå*), joita lainanottajien kannalta voidaan kuvailla sisällöttömiksi.

Rakenneanalyysin seuraava vaihe on erityispiirrettä ilmaisevien nimenosien luokittelu sekä lausesemanttisesti että sanasemanttisesti. Lausesemanttisessa luokittelussa selvitetään nimien nimeämisperusteet. Ne ovat kielenulkoiseen todellisuuteen liittyviä seikkoja, kuten

paikan sijainti tai ominaisuus. Sanasemanttinen luokittelu puolestaan ilmaisee sen leksikaalisen kategorian, johon kuuluvalla ilmauksella nimeämisperuste on ilmaistu. Esimerkiksi nimessä *Mustalampi* määriteosa *Musta* kertoo paikan ominaisuudesta ja leksikaalisena kategoriana se on adjektiivi. Mallissa lause- ja sanasemanttisella luokittelulla on omat kirjainkoodit. (Kiviniemi 1990.)

Mallia on käytetty laajalti perinnäisen paikannimistön tulkinnassa. Tällöin aineistona on voinut olla esimerkiksi jonkin kylän koko nimistö, ja analyysin tuloksena on yleensä pystytty tulkitsemaan eli sijoittamaan luokitteluun suuri osa paikannimistä, jopa yli 90 prosenttia. On kuitenkin otettava huomioon, että kaikkien nimien nimeämisperusteista ei voi saada varmaa vastausta. Lisäksi luokittelu ei sovi muun kuin perinnäisen paikannimistön analyysiin. Kaavanimistöä ei siis pidä lähteä analysoimaan tätä mallia käyttäen.

Nimenosan syntaktis-semanttinen funktio voi olla:

A = paikan lajin ilmaiseva (*Musta/**lampi***)

B = nimittävä (*Porvoo*)

C = erityispiirrettä ilmaiseva (***Musta**/lampi*)

Koodin alussa oleva numero ilmaisee nimenosien lukumäärän.

Esimerkkejä:

Musta/lampi 'lampi, jonka vesi on mustaa' 2 CA

Mustalampi '(talo) Mustalammen rannalla' 1 C

Iso / Mustalampi 'isompi *Mustalampi*-nimistä lammista' 2 CB

Katinhäntä 'Katinhännän muotoinen (pelto)' 1 C

Niemi 'niemi' 1 A

Funktionaalis-semanttinen rakenneanalyysi. Perinnäisten maaseudun paikannimien tutkimiseen kehitetty syntaktis-semanttinen malli ei sovellu kaikkien nimikategorioiden typologiseen analyysiin. Perinnäiset paikannimet on yksinkertaista jakaa syntaktiselta pohjalta perus- ja määriteosiin, ja nimeämisen perusteet on periaatteessa mahdollista jäljittää nimen syntyhetkellä vallinneisiin olosuhteisiin. Sitä vastoin monet muut nimikategoriat ovat rakenteeltaan paljon kompleksisempia (esim. asunto-osakeyhtiön nimi *Turun työläisten as.oy Itärinne*) tai ne perustuvat aivan toisenlaisiin seikkoihin kuin tarkoitteen sijaintiin, ominaisuuteen tai käyttöön (esim. kaupunkinimistössä tavalliset muistonimet, kuten *Sibeliuksenkatu*).

Yritysten nimien rakenneanalyysiin kehitetty funktionaalis-semanttinen analyysimalli (Sjöblom 2006) soveltuu metodiksi erityisesti, kun halutaan tarkastella nimiä, jotka ovat syntyneet tietoisen ja harkitun nimeämisprosessin kautta ja joilla on useita eri käyttöfunktioita. Tällaisten nimien rakenne voi olla erittäin monimutkainen: nimet ovat usein monisanaisia, eikä niistä ole mahdollista tunnistaa elementtejä, jotka olisivat selkeässä perus- ja määriteosasuhteessa toisiinsa. Monilla nimillä on virallisen, johonkin rekisteriin kirjatun muodon lisäksi jokin lyhyempi käyttömuoto.

Funktionaalis-semanttisessa analyysissa selvitetään aluksi, millaisista funktionaalisista osista kompleksiset nimet koostuvat. Mallissa nimenosat määritellään nimikategorian omista lähtökohdista käsin. Yritysten nimet, tuotteiden nimet tai verkkopalvelujen käyttäjänimet ovat kaikki rakenteeltaan erilaisia. Nimitypologian selvittämiseksi onkin perehdyttävä suureen joukkoon saman kategorian nimiä, joita vertaamalla funktionaaliset osat paljastuvat. Koska nimen perustehtävä on aina yksilöinti, on kaikissa nimissä välttämättä jokin osa, jota voi pitää nimen varsinaisena yksilöivänä osana.

Esimerkiksi viralliset, rekisteröidyt yritysnimet voivat sisältää neljänlaisia nimenosia: yritysmuodon ilmaisevan osan, liikeidean ilmaisevan osan, yksilöivän osan ja täydentävää informaatiota antavan osan. Näiden

nimenosien järjestys voi vaihdella, eikä niiden keskinäistä syntaktista suhdetta voi määritellä helposti. Kaikissa yritysnimissä ei myöskään ole kaikkia neljää osaa. Vain yksilöivä osa on pakollinen – myös lain mukaan.

Esimerkki rekisteröidyn yritysnimen nimenosista:

Kauneushoitola	*Päivänpaiste*	*tmi*	*Tarja Tappurainen*
liikeideaosa	yksilöivä osa	yritysmuoto-osa	täydentävä osa

Analyysin toisessa vaiheessa selvitetään, minkätyyppisistä ilmauksista eri nimenosat, etenkin yksilöivät nimenosat, rakentuvat eli millaisia sana-aineksia ne sisältävät. Ne voivat sisältää esimerkiksi henkilön- tai paikannimiä tai muita erisnimiä (*Wärtsilä*, *Otava*), appellatiiveja tai muiden sanaluokkien sanoja (*Kone*, *Metso*, *Valio*), useammasta sanasta koostuvia lausekkeita, fraaseja, tekosanoja, kirjainlyhenteitä tai numeroita (*Teollisuuden Voima*, *Scanfil*, *UPM*, *St1*). Lisäksi monien nimikategorioiden kannalta myös nimien ja nimenosien kielen määrittely sekä nimien ortografia voi olla merkittävää.

Typologisen analyysin tavoitteena on saada aineistosta yleiskuva, jonka perusteella voidaan selvittää vastausta kysymykseen, miksi nimet ovat sellaisia kuin ovat. Funktionaalis-semanttista analyysia voikin jatkaa tutkimalla tarkemmin nimien semantiikkaa ja funktioita (ks. luku 3.2.).

Funktionaalis-semanttista mallia on sovellettu etenkin kaupallisten nimien (yritys- ja tuotenimet) ja verkkoympäristön käyttäjänimien (esim. Hämäläinen 2016) typologiseen analyysiin. Koska malli on joustava ja siinä otetaan huomioon nimikategorian ominaispiirteet, sitä voi kokeilla myös muiden sellaisten nimien luokitteluun, joita on vaikea sovittaa syntaktis-semanttisen rakenneanalyysin kaavaan. Esimerkiksi ravihevosten nimien[1], koirien kennelnimien tai vaikkapa lastenkirjallisuuden nimien[2] tutkimuksessa mallia voi mahdollisesti hyödyntää. Kaikkien nimien typologiaa ei kuitenkaan voi selvittää tälläkään analyysimenetelmällä. Esimerkiksi erilaisten taideteosten (kirjojen, taulujen, elokuvien jne.) nimiä ei välttämättä pysty jaottelemaan funktionaalisiin saati syntaktisiin osiin, vaan nimet saattavat muodostaa yhden

erottamattoman kokonaisuuden. Tällaisillakin nimillä on omat typologiset piirteensä, mutta niitä on tutkittu toistaiseksi erittäin vähän.

Henkilönnimien rakenneanalyysi. Henkilönnimet voidaan jakaa karkeasti kahteen pääryhmään, yksilöihin viittaaviin nimiin (esim. etunimet) ja kollektiivisiin nimiin (esim. sukunimet). Eri kulttuureissa henkilönnimisysteemit ovat hyvin erilaisia jopa Euroopan mittakaavassa; esimerkkinä vaikkapa Islannin etunimi + isännimi -systeemi ja Espanjan etunimi + isän sukunimi + äidin sukunimi -systeemi. (Lisätietoa henkilönnimisysteemeistä, ks. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008.) Henkilönnimien typologian tutkimiseen on olemassa eri menetelmiä.

Etunimiä on perinteisesti luokiteltu etymologisin perustein erikäisiin kerrostumiin. Muinaissuomalaisista nimistä tiedetään melko vähän, koska kirjalliset lähteet ovat harvassa ja kristinuskon myötä nimistö vaihtui meillä pikkuhiljaa kokonaan kristilliseksi saamelaisasutusta lukuun ottamatta. Tärkeitä tutkimuslähteitä ovat meillä kuitenkin olemassa olevat sukunimet ja paikannimet, joissa on säilynyt paljon vanhaa henkilönnimistöä.

Kristillisperäisiksi nimiksi luetaan paitsi raamatulliset (Uuden ja Vanhan testamentin) nimet myös muiden eurooppalaisten kansojen alkuperäiset pakanalliset nimet, joista tuli pyhimysten nimiä (esim. *Erik, Kerttu* < *Gertrud*). 1800-luvulta lähtien etunimistöön on tullut jälleen vanhoja suomalaisnimiä (*Väinö, Kyllikki*) ja uusia omakielisiä nimiä (*Urho, Rauha*). Uusimpiin nimikerrostumiin kuuluu suomenkielisiä nimiä, muista kielistä lainattuja nimiä sekä uniikkeja sepitteitä.

Katolisen kirkon keskiaikainen pyhimyskalenteri sisälsi nykyisin tuntemaamme nimipäiväkalenteriin verrattuna paljon vähemmän eri nimiä. Lisäksi useimmat pyhimysnimet olivat miesten nimiä. Lasten nimeämisessä päädyttiin usein samaan nimeen. Keskiajalla *Johannes* oli Euroopassa jossain vaiheessa niin tavallinen nimi, ettei se erotellut enää riittävästi edes pienen yhteisön yksilöitä toisistaan. Sen vuoksi nimestä otettiin käyttöön useita eri variantteja. Suomessa *Johanneksen* variantteja ovat mm. *Jussi*, *Janne*, *Juha*, *Juho*, *Jani*, *Juhani*, *Hannes* ja *Hannu*.

Viimeaikaisessa etunimitutkimuksessa käyttökelpoiseksi on osoittautunut *muotin* käsite (Sartjärvi 2013; vrt. ISK § 148), jonka rinnalla voitaisiin käyttää myös *konstruktion* käsitettä. Etunimet muodostavat samaloppuisia rypäitä, jotka toimivat mallina uusille etunimille. Esimerkiksi nimet *Eija*, *Seija*, *Maija*, *Aija* ja *Tuija* mukautuvat etunimimuottiin *(C)V+ija*, jota voidaan käyttää edelleen uusien nimien muodostamiseen (esim. *Beija*, *Freija*, *Paija*, *Roija*, *Toija*, *Viija*). Naistennimissä etunimimuottien vaikutus näkyy selvemmin kuin miestennimissä, mikä johtuu siitä, että tytöille annetaan ylipäätään enemmän erilaisia nimiä kuin pojille. Poikia nimetään useammin suvun nimien mukaan, minkä vuoksi pojilla käytössä oleva nimivarasto ei ole yhtä suuri kuin tytöillä.

Suomalaisia sukunimiä voidaan luokitella rakenteensa perusteella kantasana- ja yhdyssanatyyppisiin sekä johtimellisiin nimiin. Kantasanatyyppiset sisältävät suomen kantasanoja, kuten *Laine*, tai muita yksiosaisia ilmauksia, kuten etunimiä (*Pentti*), niistä johdettuja hypokorismeja (*Rusi* < *Erasmus*) tai uusmuodosteita, kuten *Vento*. Yhdyssanatyyppiset sukunimet ovat yleensä joko vanhoja talonnimiä (*Saarikoski*) tai uusia, sukunimiksi sepitettyjä muodosteita (*Vuorenjuuri*). Yleisimmät suomalaiset sukunimijohtimet ovat *-lA*, *-nen*, *-mO*, *-iO*, *-mA* ja *-stO*. (Suomalaisesta sukunimisysteemistä lisää ks. Paikkala 2004.)

Epävirallista henkilönnimistöä ovat lisä- ja pilkkanimet (*Pontikka-Topi*, *Hönö*), erilaiset hellittelynimet (*Annuliini*) ja hypokorismit eli virallisesta nimestä johdetut nimiasut (*Pirkko* > *Pike*). Analyysissa on tapana jakaa nämä nimet sekundaareihin ja primaareihin lisänimiin. Sekundaarien lisänimien pohjana ovat ihmisten viralliset etu- ja sukunimet (*Kalervo* > *Kale*, *Peltonen* > *Peltsi*), ja primaarit lisänimet perustuvat johonkin muuhun ihmiseen liittyvään seikkaan, kuten ulkonäköön, ammattiin, käyttäytymiseen tai tapahtumaan. Sekundaarien lisänimien muodostamiseen käytetään yleisiä sananmuodostuskeinoja, kuten typistämistä, johtamista ja äänteellistä muuntelua, ja apua on erityisesti slangijohtimien ja -johtamissääntöjen tuntemuksesta. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008.)

Henkilönnimien typologian tutkimukseen aineistoa voidaan kerätä esimerkiksi eri aikojen nimipäiväkalentereista (ks. Saarelma 2006) sekä Väestörekisterikeskuksen etu- ja sukunimirekistereistä.

3.2. Kognitiivinen merkitysanalyysi

Perinnäisissä paikannimissä nimen syntyhetken nimeämisperuste ja nimen silloinen sisältö eivät myöhemmän käytön kannalta ole merkityksellisiä, vaan paikannimi yksilöi tietyn paikan riippumatta siitä, tunnistavatko kielenpuhujat nimeämisperusteen vai eivät. Monissa muissa nimikategorioissa nimeen sisältyvien sanojen merkitys voi kuitenkin olla nimen käyttäjien kannalta oleellinen. Esimerkiksi monien yritysten ja tuotteiden nimet tai vaikkapa henkilöiden epäviralliset nimet toimivat parhaiten tehtävässään, kun niiden sisältö on tunnistettavissa ja tavalla tai toisella tulkittavissa. Alkuperäinen nimeämisperuste ei ole tällaisten nimien käytön kannalta oleellinen, vaan oleellisempaa on tiedostaa nimen välittämät viestit. Tällaisiin tapauksiin tarvitaan metodi, joka ottaa huomioon identifioinnin lisäksi myös nimen muut mahdolliset tehtävät. Näihin tehtäviin nimen sisältö voi vaikuttaa ratkaisevasti.

Kognitiivinen merkitysanalyysi on malli, joka on syntynyt funktionaalis-semanttisen rakenneanalyysin (ks. luku 3.1.) täydennykseksi (Sjöblom 2006). Malli perustuu kognitiiviseen kielinäkemykseen ja tarkastelee nimiä osana koko kielisysteemiä sekä suhteessa ihmisen tietorakenteisiin ja kommunikaatiotilanteisiin. Nimiä voi pitää muiden kielten sanojen tapaan symbolisina yksiköinä, joilla on muoto ja merkitys. Merkitys tarkoittaa proprin muodon aktivoimia linkkejä eri kognitiivisiin alueisiin eli merkitysyhteyksiä, joista osa on subjektiivisia mutta osa kielenpuhujille yhteisiä.[3]

Kognitiivisen merkitysanalyysin tavoitteena on selvittää funktionaalis-semanttisen analyysin perusteella löydettyjen nimenosien semanttiset piirteet. Erityisen kiinnostavaa on tutkia yksilöivän osan sisältämän kielellisen ilmauksen merkitystä ja suhteuttaa se nimen tarkoitteeseen. Toisin sanoen menetelmällä kuvataan, millaisessa merkityssuhteessa nimi on tarkoitteeseensa nähden. Tämä vaatii tietysti nimen tarkoitteesta riittävästi taustatietoa.

Useimmiten nimenosan merkityssuhde nimen tarkoitteeseen on joko suora tai epäsuora. Suora merkityssuhde tarkoittaa sitä, että nimenosa kertoo tarkoitteesta asioita suoraan: esimerkiksi nimessä *Kukkakauppa Virtanen* liikeideaa ilmaiseva nimenosa *Kukkakauppa* ilmaisee yrityksen

toimialan ja *Virtanen* omistajan tai perustajan sukunimen. Epäsuora merkityssuhde taas tarkoittaa sitä, että nimenosan sisältämät ilmaukset ovat yhteydessä nimen tarkoitteeseen jonkin assosiaation kautta eli joko metonyymisesti kosketusassosiaation kautta (esim. kampaamon nimi *Rajut rastat*) tai metaforisesti yhtäläisyysassosiaation kautta (esim. päiväkodin nimi *Satumetsä*). Joskus nimenosan suhde tarkoitteeseen voi olla myös kompleksisempi tai nimenosan muodon ja tarkoitteen välillä ei ole lainkaan välitöntä merkityssuhdetta, vaan nimeen kiinnittyvät merkitykset rakentuvat välillisesti ajan kuluessa. (Sjöblom 2006.)

Kognitiiviseen analyysimalliin kuuluu myös nimien sosiokulttuuristen funktioiden tarkastelu. Tällöin pohditaan vastausta siihen, miksi nimet ovat sellaisia kuin ovat. Taustalla on ajatus, että merkitysten tuottaminen ei ole koskaan itseisarvo vaan merkityksellä on aina jokin funktio. Esimerkiksi yrityksen nimi saattaa integroida yrityksen muiden saman alan yritysten joukkoon tai jonkin kaupunginosan epävirallinen, lyhyt nimi voi helpottaa nimen käyttöä. Nimen tehtävänä voi olla myös nimen tarkoitteen, kuten jonkun henkilön tai jonkin paikan, pilkkaaminen. Tavallisimpia nimien funktioita ovat personoiva, houkutteleva, käytännöllinen, informatiivinen, integroiva, esteettinen ja pilkkaava funktio. Nimikategoriasta riippuen muitakin funktioita voi löytää. Monet nimet toimivat samanaikaisesti useassa eri funktiossa. Kognitiivista mallia on sovellettu muun muassa laivojen (Schybergson 2009) ja ajoneuvojen epävirallisten nimien (Seppälä 2013) tutkimiseen.

Erotuksena nimien typologiseen analyysiin kognitiivinen näkökulma mahdollistaa nimien merkityksen synkronisen tarkastelun riippumatta diakronisesta nimeämisen motiivista. Kognitiivisessa analyysissa näkökulma on kieliyhteisössä, nimenkäyttäjissä ja heidän tulkinnoissaan, kun taas varsinkin syntaktis-semanttisessa analyysissa näkökulma on nimeämishetkessä, nimenantajassa ja nimeämisperusteissa. Kaikissa edellä kuvatuissa metodeissa lähestytään kuitenkin nimistöä systeeminä, joka tarjoaa kieliyhteisölle ja nimenantajille mallin uusien nimien muodostamiseen. (Sjöblom 2004; 2006, 62–74.)

3.3. Leksikaalis-etymologinen analyysi

Leksikaalis-etymologisessa analyysissa selvitetään nimen alkuperää eli sitä, mistä ja mitä merkitsevistä kielellisistä elementeistä nimi koostuu ja millainen on ollut nimen alkuperäinen asu. Aivan ensimmäiseksi tulee tutkia, mitä kieltä nimi alkuaan on ollut. Monien taustaltaan hämärien nimien kohdalla kysymys voi jäädä lopullista vastausta vaille (*Imatra, Päijänne, Hyrkäs, Kuronen*), mutta perusteltuja vaihtoehtoja on silti yleensä löydettävissä. Lisäksi nimi pyritään ikäämään niin tarkoin kuin mahdollista. Iän määrittämisessä apuna ovat varhaiset asiakirja- ja karttamerkinnät, jotka kertovat ainakin sen, milloin nimi viimeistään on ollut käytössä.

Jos nimi koostuu tutuista kielen sanoista eli on läpinäkyvä, on nimen alkuperän selvittäminen huomattavasti helpompaa kuin läpinäkymättömien nimien kohdalla. Läpinäkyvänkin nimen kohdalla on kuitenkin perusteltua lisäksi selvittää, mikä nimen nimeämisperuste on ollut (ks. syntaktis-semanttinen rakenneanalyysi luvussa 3.1.) ja mitä nimen lekseemit tai muut elementit juuri tässä nimessä merkitsevät. Esimerkiksi *Kirkkokallio*-nimen nimeämisperusteena voi olla esimerkiksi 'kallio, jolla sijaitsee kirkko' tai 'kallio, joka muistuttaa kirkkoa'. *Akanniemi*-nimi puolestaan on edellistä monitulkintaisempi, koska emme tiedä, viittaako *akka* nimessä esimerkiksi vanhaan naiseen, isoäitiin tai voiko se olla mytologinen, jolloin viitattaisiin paikan rituaaliseen luonteeseen (ks. Mallat 2007).

Nimeen sisältyvät sanat ja muut kielelliset ainekset voivat olla sellaisia, ettemme enää tunnista nimen sisältöä. Tällaiset läpinäkymättömät nimet voivat sisältää aineksia, jotka ovat jääneet pois paikallisesta kielestä. Esimerkiksi kainuulaisen kylännimen *Neittävä* taustalla lienevät murteissa vanhastaan tunnetut verbit *neitää* ja *neityä* 'vuotaa, tihkua läpi; kostua'. Alue on kahden vesistön välisellä alavalla maalla, joten merkitykseltään nimi sopii paikalle hyvin. Tutkijan tulee siis hankkia laaja-alaisesti tietoa kielihistoriasta ja murteista sekä lisäksi maantieteen, paikallishistorian ja muiden lähitieteiden avulla selvittää, millaisia nimetyt kohteet nimenantoaikoina ovat voineet olla.

Nimi voi olla läpinäkymätön eli hämärä siksikin, että siinä on aikojen kuluessa tapahtunut erilaisia rakenteellisia ja äänteellisiä muutoksia. Paikannimen määriteosassa on esimerkiksi voinut tapahtua

loppuheitto (*Hailuoto* < *Haililuoto*; *haili* 'silakka', *Koijärvi* < *Koivujärvi*), ja nimen perusosa taas on voinut ikään kuin kulua (*Mustajoki* > *Mustio*). Nimen alkuperäisen tai ainakin vanhemman asun etsinnässä vanhat asiakirja- ja karttamerkinnät voivat olla arvokkaita. Esimerkiksi hämäläinen *Mainiemi*-nimi on mainittu 1500-luvun alun asiakirjassa asussa *Mayenemi*, joka todennäköisesti on monien alueen muiden *maja*-nimien lailla lyhentynyt *majava*-nimestä ja viittaa majavien pesimiseen alueella. Nimien alkuperää tutkittaessa pitääkin tuntea myös alueen ja yhteisön muu nimistö ja sen rakenne, jotta voi päätellä, millaiset leksikaaliset, rakenteelliset ynnä muut kielelliset valinnat sekä nimeämisperusteet ylipäänsä ovat mahdollisia.

Nimistöntutkijan on lisäksi otettava huomioon, että paikannimiä annetaan usein olemassa olevan nimistön mukaan. Tällöin puhutaan analogiasta ja analogisesta nimenannosta. Esimerkiksi ensimmäisen partisiipin sisältämistä nimistä (esim. *Törisevä*, *Kohiseva*) lähes puolet on syntynyt olemassa olleiden, samantyyppisten ja samakantaisten nimien mukaan (Kiviniemi 1971; 1977). Alueilta toisille siirtyneet väestöryhmät ovat usein ottaneet mukaansa lähtöseutunsa nimeämismalleja, ja näin on voitu tutkia asutushistoriaa (esim. Vahtola 1980).

3.4. Kontaktionomastiikka

Nimet lainautuvat kielestä toiseen huomattavasti helpommin kuin muut kielenainekset. Lainatut nimet voivat joko muuntua uuteen kieleen sopiviksi tai pysyä alkuperäisessä asussaan. Lisäksi nimet ja nimisysteemit elävät usein rinnan eri kielissä ja kielimuodoissa ja niillä voi olla eri funktioita. Kaikkia näitä kysymyksiä tutkitaan kontaktionomastiikassa.

Suomen kieleen (ja sitä edeltäviin kielimuotoihin) on aina tullut vaikutteita muista kielistä ja kulttuureista. Nämä näkyvät yhä vahvasti nimistössämme. Esimerkiksi kristinusko toi 1100-luvulta alkaen alueellemme kristillisperäistä henkilönnimistöä (esim. *Antti*, *Lauri*), joka jätti syrjään muinaissuomalaisen nimistön (*Ihamieli*, *Hyvätoivo*). Tässä muutoksessa oli kyse jo koko nimisysteemin vaihtumisesta toiseen. Nimisysteemin lähes täydellisestä vaihtumisesta tuoreempi esimerkki on puolestaan

Namibian Ambomaasta, jossa suomalaisten ja muiden eurooppalaisten lähetystyö 1900-luvulla aiheutti sen, että monet ambomaalaiset ottivat käyttöönsä eurooppalaisia nimiä (Saarelma-Maunumaa 2003).

Maamme kunnan- ja kylännimistä monet sisältävät jälkiä varhaisista germaanivaikutuksista. Esimerkiksi keskiaikaisen Raaseporin linnaläänin kylännimistä useiden taustalla on germaaninen tai myöhempi skandinaavinen henkilönnimi (Raunamaa 2017). Lisäksi esimerkiksi *Harjavalta*-nimeen sisältyy kantagermaanin kaksiosainen miehennimi **Harja-walđa* ja *Hollola*-nimeen germaanisperäinen henkilönnimi *Holl*, *Hollo* tai muu vastaava. Kyseessä ovat siis germaanista lainatut henkilönnimet, joita alueen asukkailla on ollut käytössä. Sen sijaan nimet eivät luonnollisestikaan osoita, että alueella olisi asunut germaanista kieltä puhunutta väestöä. Jotta voidaan päätellä nimien kielellinen alkuperä, tarvitaan pohjaksi leksikaalis-etymologinen analyysi (ks. luku 3.3.). Nimen kielen alkuperän selvittäminen ei aina ole helppoa. Jos se pystytään selvittämään, voidaan usein päätellä jotain myös nimenannon ajasta. Tämä taas johtuu siitä, että kielihistorian, historian ja arkeologian avulla tiedetään, milloin ja missä tiettyjä kieliä on voitu puhua.

Koska Suomessa on jo kauan puhuttu pääosin suomea, ruotsia ja saamen kieliä näiden kielimuotojen edeltäjineen, on näiden nimien ja nimisysteemien kohtaamista eritoten paikannimistössä myös tutkittu ahkerasti. Kieliraja-alueille on syntynyt runsaasti lainanimistöä. Eteläisintäkin Suomea myöten on saamelaisperäisiä paikannimiä: esimerkiksi *Kukasjärvi* sisältää pohjoissaamen ’pitkää’ merkitsevän sanan *guhkes*. Parhaiten tunnettuja ovat kuitenkin suomalais-ruotsalaisten alueiden substraattinimistöt eli ne nimet, joita näillä alueilla on käytetty ennen kuin sinne on tullut myöhempää, erikielistä asutusta (esim. *Mossala* < *Mustasalo*) ja jotka sitten uusien asukkaiden suussa ovat mukautuneet lainanottajakielen puhujille paremmin sopiviksi (ks. esim. Pitkänen 1985). *Substraattinimi* määritellään jossakin maassa tai jollakin alueella aiemmin puhuttuun kieleen perustuvaksi nimeksi. *Lainanimi* puolestaan on kielestä toiseen lainattu saman kohteen nimi. Kun nimiä lainataan kielestä toiseen, käännetään nimi vain harvoin. Tavallisempaa on, että nimi lainataan äännemukaelmana: joko kokomukaelmana (*Laajalahti* > *Lalax, Bredvik* > *Preiviikki, Preiviikin/lahti*) tai osamukaelmana (*Prei/lahti*).

Kaksi- ja monikielisillä alueilla nimet ja nimisysteemit ovat jatkuvasti kosketuksissa keskenään. Suomen virallisesti kaksikielisillä alueilla kaavanimet annetaan molemmilla kielillä. Alueen puhujat voivat käyttää kummankinkielisiä nimiä, ja varsinkin vähemmistökieliin kuuluvat saattavat usein puhua paikoista enemmistökielen nimeä käyttäen. Esimerkiksi Helsingissä ruotsinkieliset voivat paitsi käyttää suomenkielistä nimeä myös muodostaa ruotsinkielisen nimen suomenkielisen pohjalta (esim. *Pengergatan* po. *Terrassgatan*) (ks. Vidberg 2016).

Kaksi- ja useampikielisissä perheissä kielten kohtaaminen näkyy usein konkreettisesti lasten nimenvalinnassa. Nimiksi pyritään antamaan monesti sellaisia nimiä, jotka toimivat molemmissa kielissä. Niitä nimiä taas vältetään, jotka olisivat toiselle kielelle äänteellisesti hankalia tai epämiellyttäviä merkityssisältöjä kantavia.

Menneinä vuosina kielten väliset kontaktit tapahtuivat vain jollain tietyllä maantieteellisellä alueella, mutta internet ja ihmisten ja väestöjen yhä vilkkaampi ja laajempi liikkuvuus ovat muuttaneet kielikontaktit globaaleiksi. Ilmiön vaikutus näkyy paitsi henkilönnimistössä myös erityisesti kaupallisissa nimissä, joiden kielellisen alkuperän analysoiminen avaa kiinnostavia näkökulmia muun muassa retoriikan, kielimaiseman ja kielen valtarakenteiden tutkimiseen (ks. luvut 3.8. ja 3.9.). (Yritysnimien kielellisen alkuperän selvittämisestä ks. Sjöblom 2006.)

3.5. Sosiolingvistinen variaationanalyysi

Nimien sosiolingvististä variaatiota eli vaihtelua tutkittaessa kohteena on joko sosiaalinen eli käyttäjäkohtainen tai tilanteinen eli tilannekohtainen variaatio. Sosiaalista variaatiota tutkitaan ottamalla huomioon erilaisia kielenulkoisia muuttujia, kuten ikä, sukupuoli, syntyperä, ammatti tai koulutus ja (muu) sosioekonominen asema. Tässä luvussa keskitytään sosiaaliseen variaatioon, koska tilanteinen variaatio nousee esiin myös luvuissa 3.6. ja 3.7.

Sosiaalista variaatiota on tutkittu ennen kaikkea paikannimistössä. On koottu paikannimiaineistoja haastattelemalla saman alueen asukkaita (ks. Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa tk.) ja

sitten verrattu näitä nimistöjä toisiinsa. Näistä aineistoista on selvitetty, kuinka paljon ja millaista paikannimistöä eri-ikäiset, eri sukupuolta olevat ja eri ammateissa toimivat omalla asuinseudullaan tuntevat ja käyttävät (esim. Ainiala, Komppa, Mallat & Pitkänen 2000). Erikseen on tutkittu myös lasten nimistönkäyttöä ja havaittu esimerkiksi, että pelkän paikan lajin ilmaisevat appellatiivit riittävät varsinkin pienemmillä lapsilla usein nimiksi (Tikka 2009). Ylipäänsä nimikompetenssia tutkittaessa on lisäksi pyritty löytämään syitä sille, miksi yksilöiden nimivarastot eroavat toisistaan. Vaikka varhaisimmissa tutkimuksissa (esim. Slotte, Zilliacus & Harling 1973) sukupuolta ja ikää pidettiin merkittävämpinä erojen selittäjinä, on myöhempi tutkimus tuonut esiin, että pikemmin eroja selittävät ammatti ja harrastukset (Ainiala, Komppa, Mallat & Pitkänen 2000). Tällaisia tutkimuksia on kutsuttu nimitaidon ja (paikan)nimikompetenssin tutkimuksiksi; edellistä käsitettä voi pitää jo hieman vanhentuneena.

Edellä mainitut nimikompetenssin tutkimukset ovat kohdistuneet maaseudun nimistön tarkasteluun. Kaupunkiympäristö on tyypillisesti monikerroksisempi ja heterogeenisempi, mikä tulee ottaa huomioon tutkimusaineistojen ja -metodienkin valinnassa. Kaupungissa erilaisia sosiaalisia muuttujia on helposti tarjolla enemmän kuin pienemmässä maaseudun yhteisössä. Lisäksi kaupunkilaisen nimistössä virallista ja muutoin suunniteltua nimistöä on suhteessa enemmän kuin maaseudulla. Virallisten ja epävirallisten nimien käytön erot ja erilaiset käyttöfunktiot ovatkin kiinnostava kenttä selvitettäväksi. Slangiasuiset paikannimet voivat olla tyypillisiä enimmälti nuorille, ja niiden avulla voidaan erottautua esimerkiksi vanhemmista ikäryhmistä. Toisaalta joitakin slanginimiä voidaan käyttää hyvin yleisesti. Esimerkiksi *Stadi* (’Helsinki’), *Lintsi* (’Linnanmäki’) ja *Aleksi* (’Aleksanterinkatu’) tunnetaan laajalti muuallakin kuin Helsingissä, ja ne ovat jopa osa institutionaalista ja kaupallista kielenkäyttöä. Slanginimien käytön ja identiteetin kytköstä tarkastellaan luvussa 3.7.

Sosiolingvistinen variaationanalyysi ei rajoitu vain paikannimistön tutkimukseen, vaikka sitä sillä saralla onkin eniten tehty. Samoin metodein voi tutkia muutakin nimistöä.

3.6. Nimet vuorovaikutuksessa

Nimet kuuluvat keskeisenä osana arkiseen ja institutionaaliseen vuorovaikutukseen. Nimiä käytetään keskusteluissa viittaamaan henkilöihin, paikkoihin, tuotteisiin, tapahtumiin ja moniin muihin tarkoitteisiin. Keskustelussa samoihin kohteisiin voidaan viitata lukuisin eri tavoin, eikä viittaus välttämättä aina ole edes propri (esim. *tyttö*, *tuo tyttö*; *kaupunginosa*; vrt. *Maija*; *Sörnäinen*, *Sörkkä*). Keskusteluaineistojen ja keskusteluanalyysin käyttö (ks. Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa; Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka tk.) yhdistettynä nimistön tuntemukseen valottaakin proprien ja appellatiivien välistä eroa ja rajapintaa. Tavoitteena on selvittää, millä eri tavoin keskusteluissa yksilöidään ja mitä tehtäviä yksilöivillä ilmauksilla on.

Kun tutkitaan nimiä vuorovaikutuksessa, niitä tarkastellaan kielen aineksina osana kielen järjestelmää ja erityisesti yhteydessä siihen sosiaaliseen toimintaan, jota kielellä luodaan. Esimerkiksi arkikeskusteluissa nimiä käytetään joustavasti muiden kielenainesten lomassa, eikä ole välttämättä mielekästä tarkastella propreja ennalta annettuna kategoriana erillään muista viittaamiseen käytetyistä kielenaineksista varsinkaan, kun ilmauksen proprisuus tai appellatiivisuus selviää usein vasta kontekstista (vrt. luku 1.). Olennaista on viittaaminen, yhteisten referenttien luominen keskusteluun ja ne toiminnot, joiden osana viittaaminen tehdään. Kysymys nimien käytöstä kytkeytyy laajemmin tarkoitteisiin viittaamiseen ja kysymyksiin siitä, millaista tunnistamista ja yhteisyyttä keskustelijat tarvitsevat tai tavoittelevat. Tällaista tutkimusta on tehty suomalaisista keskusteluista ennen muuta pronomini-viittauksista (esim. Seppänen 1998; Etelämäki 2006). Keskustelunanalyyttista tutkimusta henkilöihin ja paikkoihin viittaamisesta nimiä käyttäen on tehty jonkin verran muista kielistä (esim. Enfield & Stivers 2007), mutta suomen kielestä tällaista tutkimusta on toistaiseksi hyvin vähän.

Nimien käyttö ja suhtautuminen nimiin on hyvin kulttuurisidonnaista, ja olemassa oleva tutkimus muista kulttuureista tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden vertailuihin. Nimien käyttö voi esimerkiksi heijastaa valtarakenteita: henkilöitä ei välttämättä kaikissa tilanteissa identifioida heidän omalla nimellään vaan suhteessa muihin ihmisiin (esim. *Matti*

Virtasen rouva). Nimien käytöllä voi myös korostaa itseään, liittää arvostetuiksi ajateltuja ihmisiä tai paikkoja omaan lähipiiriinsä (ns. nimien pudottelu).

Nimet voivat joskus nousta keskusteluissa myös puheenaiheeksi, jolloin keskustelijat kommentoivat nimiä ja niihin liittämiään käsityksiä ja merkityksiä. Tällainen metalingvistinen nimien käyttö on myös kiinnostava tutkimuskohde. Varsinkin haastattelupuheessa tällaista puhetta voi olla paljon. Nimiin liitettyjä merkityksiä tarkastellaan erityisesti kansanonomastiikassa.

3.7. Kansanonomastiikka

Kun tutkitaan sitä, millaisia käsityksiä ja havaintoja maallikoilla (eikielentutkijoilla) on nimistä ja nimistönkäytöstä, tehdään kansanonomastista tutkimusta. Voidaan puhua myös kansanlingvistisestä nimistöntutkimuksesta. Nimiä koskeva puhe kohdistuu joko itse nimiin ja nimielementteihin (metakieli 1) tai nimienkäyttöön ja nimenkäyttäjiin liittyviin uskomuksiin (metakieli 2). Nimenkäyttäjä voi luonnehtia jotakin nimeä (esim. *Juhannusruusunkuja*) vaikka ihanaksi tai suloiseksi (metakieli 1) mutta samalla todeta, että ”sekaisinhan niis ruusuis menee” viitaten siihen, että alueella on muitakin ruusujen mukaan nimettyjä katuja (metakieli 2). Edelliset luonnehdinnat kohdistuvat siis nimen leksikaaliseen tai muuhun kielelliseen sisältöön ja ulkoasuun (nimet sellaisinaan), jälkimmäiset nimen käytettävyyteen (nimet välineinä).

Tyypillistä aineistoa kansanonomastiselle tutkimukselle ovat haastattelu- ja keskusteluaineistot. Keskustelut voivat olla myös verkkokeskusteluja. Kyselylomakkeilla voidaan puolestaan saada nopeasti suurehkojakin aineistoja. Kun kielenkäyttäjät raportoivat omasta tai muiden nimistönkäytöstä, he tulevat samalla myös esittäneeksi käsityksiään siitä, miten he itse tai muut tutkituista kohteista puhuvat. Joskus raportoitu käyttö voi olla ristiriidassa todellisen, spontaanin käytön kanssa. Moni voi esimerkiksi ilmoittaa käyttävänsä slangipaikannimeä (esim. *Stadi*), mutta todellisuudessa virallinen nimi (*Helsinki*) voi olla taajemmin käytössä. Tällöin raportoidulla käytöllä kuvataan ensisijaisesti

identifioitumista jonkin ryhmän jäseneksi tai ilmennetään tiettyä identiteettiä. (Ks. esim. Ainiala & Lappalainen 2010.)

Kansanonomastinen lähestymistapa antaa tutkijalle monipuolista tietoa myös siitä, millaisia mielikuvia ja merkityksiä nimille annetaan ja millaisia asenteita niihin liitetään. Vastaajalla voi olla käytössään valmiita vaihtoehtoja, esimerkiksi erilaisia adjektiiveja (esim. miellyttävä – epämiellyttävä, vanhanaikainen – nuorekas, urbaani – maalainen, maskuliinen – feminiininen), joita hän liittää kysyttyihin nimiin. Verkkokeskustelut taas tarjoavat aineistoja, joissa keskustellaan monesti tunnepitoisestikin esimerkiksi erilaisista etunimistä tai yritysnimistä ja tuodaan esiin näihin nimiin kytkettyjä asenteita ja mielikuvia. Keskustelijoilla voi myös olla omia käsitteitä tai kategorisointeja nimille (esim. ”lähiönimi”, ”mummonimi”). Tutkija pääsee silloin paneutumaan siihen, millaisiin nimiin tällaisia kategorisointeja kohdistetaan ja millä tavoin perustellen. Tutkimus voi näin saada myös diskurssianalyyttisia piirteitä.

3.8. Tekstianalyyttinen ja diskurssianalyyttinen metodi

Nimillä on yksilöivän tehtävänsä lisäksi monia muitakin tehtäviä. Nämä voivat liittyä tekstin tehtäviin ja esimerkiksi tukea tekstin lajiominaisuuksia. Nimiä voi teksteissä tutkia esimerkiksi selvittämällä niiden narratiivista funktiota (mikä on nimien osuus tekstin ja tarinan kerronnassa), affektiivista funktiota (miten nimet heijastavat erilaisia tunnetiloja ja luovat tekstin tunneilmastoa) tai ideologista funktiota (miten nimi tukee tai rakentaa tekstin ideologista sanomaa).

Erilaisissa teksteissä ja tekstilajeissa yksilöitäviin kohteisiin voidaan viitata monin eri tavoin. Jos esimerkiksi lehdistötiedotteissa käytetään epävirallisia nimiä (esim. *Kaivari*, *Espa*) virallisten (*Kaivopuisto*, *Esplanadinpuisto*) sijaan, esitetään myös paikkoihin liitettävät tapahtumat epävirallisina ja luodaan läheistä ja tuttavallista vaikutelmaa.

Henkilöihin voidaan teksteissä viitata proprin tai appellatiivin sisältävällä NP:llä. Pelkän etunimen käyttö osoittaa usein tuttavallisuutta ja läheisyyttä. Ei-propriset nimitykset puolestaan ovat tavallisia joissakin uutistyypeissä (onnettomuuksista, rikoksista yms. kertovissa), joissa

viitataan toimijoihin mainitsemalla esimerkiksi henkilön ikä ja sukupuoli (*vuonna 1986 syntynyt mies*).

Varsinkin kaunokirjallisuudessa nimillä on narratiivinen, tarinan kerrontaan liittyvä tehtävä. Nimet ovat vuorovaikutuksessa muiden teoksen sisältöä rakentavien ja tarinaa kuljettavien elementtien kanssa. Nimellä voi kaunokirjallisuudessa olla monia muitakin tehtäviä; nimi voi sisältää esimerkiksi erilaista henkilöä luonnehtivaa tai muuten teoksen sisältöön liittyvää informaatiota. Nimen avulla henkilö voidaan myös kytkeä tiettyyn ajankohtaan tai paikkaan.

Retoriselta kannalta kiinnostavaa on ylipäätään se, mitä nimiä tekstiin on valittu ja miten niitä käytetään, kuinka paljon ja millä tavoin niitä nostetaan esiin ja millaisia ne ovat. Esimerkiksi mainostekstissä tuotteen nimi voi osoittautua keskeiseksi lukijaan vaikuttamisen keinoksi. Muissa tekstilajeissa luonnollistuneista puhetavoista voi kertoa myös esimerkiksi se, käytetäänkö etunimiä, sukunimiä, näiden yhdistelmiä vai epävirallisia nimiä ja mitä määritteitä nimiin lisätään. Diskurssien rakentumista voi siis tutkia myös proprien kautta (vrt. Diskurssianalyysi tk.). Kun tutkitaan nimiä diskursseissa, voidaan kysyä, millaisia ideologisia funktiota nimillä on. Kriittinen onomastiikka pyrkii paljastamaan, miten nimet palvelevat vallankäyttöä. Tällaisiin kysymyksiin pureudutaan usein myös nimimaisematutkimuksessa.

3.9. Nimimaisematutkimus ja multimodaalinen analyysi

Tieteenalaa, jossa tutkitaan julkisessa tilassa näkyviä kieliä ja eri kielten suhdetta toisiinsa, kutsutaan *kielimaisematutkimukseksi*. Tällaisen tutkimuksen avulla voidaan selvittää, miten tilaa rakennetaan ja millaisia sosiaalisia ja poliittisia suhteita julkiset tilat ilmentävät. Hyvin suuri osa jokapäiväisessä ympäristössämme näkyvistä kielellisistä ilmauksista on erisnimiä: tienviitoissa ja katukylteissä on paikannimiä, mainostauluissa ja liiketiloissa yritysten ja brändien nimiä, rakennusten seinissä koulujen ja hallintoelinten nimiä. Siksi onomastiikan näkökulmat ovat kielimaisematutkimukselle arvokkaita. Kun keskitytään propreihin, voidaan puhua nimimaisematutkimuksesta. (Ks. myös Puzey 2016; Syrjälä 2018.)

Nimimaisematutkimus vaatii kenttätyötä. Aineisto kerätään valokuvaamalla esimerkiksi jonkin alueen kaikki kadunnimikyltit tai liikehuoneistojen seinillä, ovissa ja ikkunoissa olevat tekstit. Nimimaisematutkijan mielenkiinto kohdistuu usein siihen, millainen asema vähemmistökielillä on julkisessa tilassa. Hän voi esimerkiksi selvittää, kuinka paljon ja mitä gaelinkielisiä nimiä näkyy Skotlannin maanteiden varsilla ja missä järjestyksessä gaelin- ja englanninkieliset nimet esitetään. Todellista tilannetta voidaan sitten verrata siihen, mitä vallanpitäjät väittävät kielipolitiikasta. Näin nimimaisematutkimus on samalla kriittistä onomastiikkaa, jonka tavoitteena on paljastaa piileviä valtarakenteita ja asenteita.

Julkisessa tilassa näkyvät kaupalliset nimet tarjoavat tutkijalle myös muunlaisia näkökulmia. Eri kielten esiintyminen kauppojen nimikylteissä voi kertoa esimerkiksi kaupungin asuinalueen monikielisyydestä, mutta kielivalinnat voivat välittää myös kaupallisia merkityksiä, jotka eivät ole tulkittavissa nimeen sisältyvistä sanoista itsestään: ranskankielisillä nimillä rakennetaan erilaista mielikuvaa kuin italian- tai englanninkielisillä nimillä. Kaupallisille nimille kielen elementit ovat yleensä vain yksi mielikuvia välittävä keino. Nimiin sisältyvien sanojen ja muiden kielen elementtien lisäksi niiden merkitykset muodostuvat myös muista semioottisista resursseista, kuten nimen koosta, kirjainten muodosta ja väristä tai nimen liikkumisesta. Kaupallisen nimimaiseman tutkimisessa on mahdollista hyödyntää multimodaalista analyysia (esim. Kress & van Leeuwen 2001).

3.10. Suuret korpukset ja niiden määrällinen analyysi

Nimistöntutkijalla on pääsy moniin laajoihin korpuksiin. Kaikkien suomalaisten viralliset henkilönnimet ovat käytettävissä Väestörekisterikeskuksessa, ja mittava, 2,7 miljoonan nimen kokoelma perinnäisiä paikannimiä on puolestaan digitaalisessa Nimiarkistossa sekä Maanmittauslaitoksen Paikannimirekisterin ja Nimiarkiston aineiston sisältävässä Nimisammossa[4]. Rekisteröidyt kaupalliset nimet ovat saatavissa Patentti- ja rekisterihallituksesta, ja esimerkiksi monia eläinten (hevoset,

koirat ym.) virallisia nimiä on omissa rekistereissään. Internetin nimistöä on niin ikään suurina korpuksina tutkittavaksi.

Henkilönnimikorpukset tarjoavat mahdollisuuden tutkia muiden muassa nimien suosionvaihtelua ja eri nimien ja nimityyppien jakautumista. Etunimien suosionvaihtelua on tutkittu, kuten muidenkin kulttuuristen innovaatioiden leviämistä, käyttäen hyväksi E. M. Rogersin luomaa diffuusiotutkimuksen käsitettä ja metodia. Siinä uusien ilmiöiden leviämistä tarkastellaan sekä sosiologiselta että maantieteelliseltä kannalta. Etunimistön osalta on saatu selville, että pääosa nimistä noudattaa leviämisessään samankaltaista suosiokäyrää, jossa nimi nousee määrällisesti suosionsa huipulle ja sitten suosio laskee. Yleensä nimi tulee uudelleen suosituksi noin sata vuotta ensimmäisen suosionsa jälkeen. Uusien nimien suosio nousee usein jyrkemmin ja korkeammalle kuin perinteisten nimien. (Ks. esim. Kiviniemi 2006.)

Suomalaisten sukunimet sisältyvät niin ikään Väestörekisterikeskuksen aineistoihin. Samalla tavoin kuin etunimistä myös sukunimistä voidaan tutkia eri nimien yleisyyttä ja esimerkiksi alueellista jakautumista. Myös eri nimityyppien (kantasanatyyppiset, yhdyssanatyyppiset ja johtimelliset sukunimet) osuuksia eri aikakausina voidaan tutkia. On saatu selville muun muassa, että johtimellisia nimiä on 40 % kaikista suomalaisista sukunimistä, mutta niiden kantajia on jopa 62 % suomalaisten sukunimien kantajista.

Digitaalinen nimiarkisto sisältää noin 2,7 miljoonaa Suomesta ja Suomen lähialueilta kerättyä paikannimeä, joihin sisältyy myös karttatieto, eli käyttäjä näkee kartalta, missä paikat sijaitsevat. Aineiston avulla voidaan tutkia esimerkiksi eri nimien ja nimielementtien esiintymistä ja levikkejä. Esiin saadaan tietoja vaikkapa siitä, missä ja millaisissa nimissä esiintyy perusosana *-töyry* tai *-stO*-suffiksi.

Internetin erilaiset nimistöt tarjoavat monipuolisia tutkimusmahdollisuuksia. Tilastollisia menetelmiä apuna käyttäen voidaan tutkia vaikkapa käyttäjänimien yleisiä piirteitä eri verkkoyhteisöissä. Tiedonlouhintaa, todennäköisyyslaskentaa ja tilastollisia analyyseja on käyttänyt metodeinaan esimerkiksi Antti Leino (2007) tutkiessaan Maanmittauslaitoksen paikannimirekisteristä poimimiensa 58 000 suomalaisen järvennimen perusteella nimeämismalleja ja nimianalogioita.

4. Yhteenveto

Proprit on sanaluokka, joka sisältää rakenteeltaan ja semanttiselta sisällöltään monenkirjavan joukon erilaisiin tarkoitteisiin viittaavia ilmauksia. Siksi proprien tutkimus ei voi tukeutua vain yhteen metodiin, vaan menetelmä on valittava tutkimuksen kohteen, tutkimusnäkökulman ja tutkimustavoitteiden mukaisesti. Perinteisesti suomalaisessa onomastiikassa on tutkittu paikannimien typologiaa ja alkuperää ja tutkimukseen on sovellettu syntaktis-semanttista ja leksikaalis-etymologista metodia, mutta viime vuosikymmeninä nimistöntutkijat ovat ryhtyneet tarkastelemaan kohdettaan useammista eri näkökulmista ja yhä enemmän osana koko kielijärjestelmää. Sen vuoksi nimistöntutkimukseen on mahdollista soveltaa monia yleisiä kielitieteen menetelmiä, kuten haastattelututkimuksia, variaatioanalyysia, kansanlingvistiikkaa, vuorovaikutusanalyysia tai kriittistä diskurssianalyysia.

Olemme edellä esittäneet mielestämme keskeisimmät nimistöntutkijoiden nykyään käyttämät metodit. Usein tutkijat myös yhdistelevät eri metodeja saadakseen kattavan kuvan omasta tutkimuskohteestaan. Epäilemättä metodeja on olemassa muitakin, ja uusien kielen teorioiden, tutkimusasetelmien, tutkimuskohteiden ja tarkastelukulmien myötä tutkijoille tarjoutuu yhä uusia tapoja proprien tarkasteluun. Luultavasti onomastiikka kytkeytyy tulevaisuudessa yhä kiinteämmin myös kieliopin tutkimukseen ja tuo näin proprit muiden sanojen rinnalle tasavertaiseksi osaksi kielijärjestelmää.

Aiheesta lisää:

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula. 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula. 2012. *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Hough, Carole & Izdebska, Daria (toim.). 2016. *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press.

Paikkala, Sirkka (päätoim.). 2007. *Suomalainen paikannimikirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Affecto Finland.

Julkaisusarjat: *Names*, *Namn och bygd*, *Norna-rapporter*, *Onoma*, *Studia anthroponymica Scandinavica*.

VIITTEET

1 Suomalaisten hevosten nimien ominaispiirteitä on tutkinut Marja Kalske (2005).
2 Lastenkirjallisuuden nimistä on Suomessa kirjoitettu yksi väitöskirja (Bertills 2003).
3 Kognitiiviseen kielikäsitykseen perustuu osittain myös Willy Van Langendonckin (2007) teoreettis-typologinen kokonaiskuvaus.
4 http://nimisampo.fi/app.

KIRJALLISUUS

Ainiala, Terhi, Komppa, Johanna, Mallat, Kaija & Pitkänen, Ritva Liisa. 2000. Paikannimien käyttö ja osaaminen: nimitaito Pälkäneen Laitikkalassa. *Virittäjä* 104:3, 330–354. Saatavissa: https://journal.fi/virittaja/article/view/40020.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula. 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ainiala, Terhi & Lappalainen, Hanna. 2010. Miten Helsingistä puhutaan. *Virittäjä* 104:1, 71–107. Saatavissa: https://journal.fi/virittaja/article/view/4312.

Bertills, Yvonne. 2003. *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Enfield, N. J. & Stivers, Tanya. 2007. *Person Reference in Interaction. Linguistic, Cultural and Social Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Etelämäki, Marja. 2006. *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominista* tämä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Forsman, A. V. 1891. *Pakanuudenaikainen nimistö. Johdanto. Tutkimuksia Suomenkansan persoonallisen nimistön alalla I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Frege, Gottlob. 1892. Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 25–50.

Gardiner, Alan H. 1940. *The Theory of Proper Names. A Controversial Essay*. London: Oxford University Press.

Hough, Carole & Izdebska, Daria (toim.). 2016. *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press.
Hämäläinen, Lasse. 2016. Suomalaisten verkkoyhteisöjen käyttäjänimet. *Virittäjä* 120:3, 398–422. Saatavissa: https://journal.fi/virittaja/article/view/51360.
ISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Jespersen, Otto. 1958 [1924]. *The Philosophy of Grammar*. (8. p.). London: Allen & Unwin.
Kalske, Marja. 2005. *Suomessa syntyneiden hevosten nimistö*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 73.
Kiviniemi, Eero. 1971. *Suomen partisiippinimistöä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kiviniemi, Eero. 1975. *Paikannimien rakennetyypeistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kiviniemi, Eero. 1977. *Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kiviniemi, Eero. 1987. Voidaanko nimeämisperusteet luokitella? *Kieli* 2, 7–34.
Kiviniemi, Eero. 1990. *Perustietoa paikannimistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kiviniemi, Eero. 2006. *Suomalaisten etunimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Kress, Gunther R. & Leeuwen, Theo van. 2001. *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.
Kripke, Saul A. 1972. Naming and necessity. *Semantics of Natural Language*, 253–355.
Laine, Päivi. 2007. *Suomi tiellä sivistyskieleksi: suomenkielisen maantieteen sanaston kehittyminen ja kehittäminen 1800-luvulla*. Turku: Turun yliopisto.
Langendonck, Willy Van. 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. Trends in Linguistics: Studies and monographs 168. Berlin: Mouton de Gruyter.
Leino, Antti. 2007. *On Toponymic Constructions as an Alternative to Naming Patterns in Describing Finnish Lake Names*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Mallat, Kaija. 2007. *Naiset rajalla*. Kyöpeli, Nainen, Naara(s), Neitsyt, Morsian, Akka *ja* Ämmä *Suomen paikannimissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Mill, John Stuart. 1906. *A System of Logic: Ratiocinative and Inductive. Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*. London: Longmans, Green & co.
Nissilä, Viljo. 1939. *Vuoksen paikannimistö I*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 214. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
Nissilä, Viljo. 1962. *Suomalaista nimistöntutkimusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Nissilä, Viljo. 1975. *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö.
Paikkala, Sirkka. 2004. *Se tavallinen Virtanen: suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Paikkala, Sirkka (päätoim.). 2007. *Suomalainen paikannimikirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Affecto Finland.
Pitkänen, Ritva Liisa. 1985. *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Puzey, Guy. 2016. Linguistic landscapes. Julkaisussa: Hough, Carole & Izdebska, Daria (toim.) *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 395–411.
Raunamaa, Jaakko. 2017. Finnish medieval village names based on anthroponyms in the Castle Province of Raseborg. Julkaisussa: Ainiala, Terhi & Saarikivi, Janne (toim.) *Personal Name Systems in Finnic and Beyond*. Uralica Helsingiensia 12. Helsinki: Finno-Ugrian Society, 33–82.
Russell, Bertrand. 1956. Lectures on logical atomism. Julkaisussa: Marsh, Robert C. (toim.) *Logic and Knowledge*. London: Georg Allen & Unwin.
Saarelma, Minna. 2006. *Nimipäiväjuhlat*. Helsinki: Kirjapaja.
Saarelma-Maunumaa, Minna. 2003. *Edhina ekogidho – Names as Links: the Encounter between African and European Anthroponymic Systems among the Ambo People in Namibia*. Helsinki: Finnish Literature Society.
Sartjärvi, Maija. 2013. Kahden etunimityypin yleistyminen ja suosionvaihtelu. *Virittäjä* 117:1, 44–69. Saatavissa: https://journal.fi/virittaja/article/view/7844.
Schybergson, Anita. 2009. *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938*. Nordica Helsingiensia 17. Väitöskirja. Helsingfors: Helsingfors universitet. Saatavissa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5692-5.
Seppälä, Janne. 2013. *Kulkine.net – tutkimus epävirallisista kulkineennimistä*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: http://www.kulkine.net/.
Seppänen, Eeva-Leena. 1998. *Läsnäolon pronominit*. Tämä, tuo, se *ja* hän *viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Sjöblom, Paula. 2004. Kognitiivinen näkökulma proprien semantiikkaan. *Virittäjä* 108:1, 80–91. Saatavissa: https://journal.fi/virittaja/article/view/40315.
Sjöblom, Paula. 2006. *Toiminimen toimenkuva: suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Slotte, Peter, Zilliacus, Kurt & Harling, Gunilla. 1973. Sociologiska namnstudier. Julkaisussa: Zilliacus, Kurt (toim.) *Synvinklar på ortnamn*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 97–180.
Syrjälä, Väinö. 2018. *Namn – språk – ställe. Språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum*. Nordica Helsingiensia 52. Väitöskirja. Helsingfors: Helsingfors universitet. Saatavissa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4299-3.
Tieteen termipankki. 2019. [verkkoaineisto]. [viitattu 7.2.2019]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi.
Tikka, Kaisa. 2009. Kontakter inom barnkultur – barn som namngivare och namnbrukare. Julkaisussa: Mattfolk, Leila & Ainiala, Terhi (toim.) *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal 22–25 maj 2008*, 73–84. NORNA-rapporter 85. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
Vahtola, Jouko. 1980. *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.
Vidberg, Maria. 2016. *Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter*. Nordica Helsingiensia 45. Väitöskirja. Helsingfors: Helsingfors universitet. Saatavissa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2100-4.

Virtaranta, Pertti. 1973. Nimistöntutkimuksemme uranuurtaja Viljo Nissilä 70-vuotias. Julkaisussa: *Viljo Nissilälle 21.8.1973*. Castrenianumin toimitteita 6. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 11–23.
Zilliacus, Kurt. 1966. *Ortnamnen i Houtskär*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.